UNAPREĐENJE GLOBALNE KONKURENTNOSTI MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U SRBIJI

IMPROVING GLOBAL COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN SERBIA

Kristina Cvetković

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Blace, Srbija

Ljiljana Arsić

Ekonomski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija

Zoran Milićević

Ekonomski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija

© MESTE NGO

JEL category: **D21, D24, E2**

Apstrakt

Srbija u novoj etapi razvoja treba da stvara i održava konkurentsku prednost putem preduzetništva i inovatorstva preduzeća, podizanjem nivoa znanja i ubrzanog tehnološkog razvoja i da na toj osnovi povećava ekonomske i tehničke mogućnosti. Za održavanje konkurentne pozicije na globalnom tržištu ključni elementi su kreativnost, specijalizacija i diversifikacija. Da bi se savremeno preduzeće uklopilo u nova globalna pravila funkcionisanja neophodno je ulaganje u povećanje produktivnosti, kredibilitnosti proizvoda korišćenjem međunarodno prihvaćenih metoda sertifikacije, pokretanja novih linija proizvoda i širenje tržišta putem osvajanja novih segmenata na različitim osnovama. To zahteva nova i veća ulaganje u nove forme imovine preduzeća koje su ključne za ostvarenje tržišne fleksibilnosti i konkurentnosti na duži period. U današnje vreme, najvažnija promena u strategiji svakog ozbiljnog preduzeća u cilju unapređivanja konkurentnosti je naglašena orijentacija na ulaganja u tzv. neopipljivu imovinu (Istraživanje i razvoj, tehnologije, upravljačko i preduzetničko znanje i veštine zaposlenih, poslovna organizacija, razvoj tržišta, softverske aplikacije). U savremenim uslovima održavanje prednosti neizbežno zahteva globalni pristup strategiji. Preduzeće ne može dugoročno da zadrži konkurentnu prednost na međunarodnom planu bez korišćenja i proširivanja domaćih prednosti sa globalnim pristupom strategiji jer globalni pristup strategiji uključuje brojne važne elemente.

Ključne reči: globalna ekonomija, konkurentnost, inovacije, znanje.

Abstract

Serbia in the new stage of development should create and maintain a competitive edge through entrepreneurship and innovation of companies,

Adresa autora zaduženog za korespondenciju:

Kristina Cvetković

kristina.cvetkovic.tina@gmail.com

by raising the level of knowledge and rapid technological development, and on that basis increases economic and technical possibilities. To maintain a competitive position in the global market, the key elements are creativity, specialization and diversification. In order to fit the modern corporation in the new global rules of operation it is necessary to invest in increasing productivity, credibility of the product by using internationally accepted methods of certification, launching new product lines and market expansion by conquering new segments on different grounds. This requires new and greater investment in new forms of enterprise assets that are crucial for the realization of market flexibility and competitiveness in the long term. The most important change in strategy today every serious company in order to improve competitiveness is emphasized orientation to invest in so-called, intangible assets (R&D, technology, management and entrepreneurial knowledge and skills of employees, business organization, market development, and software applications). In modern conditions, maintenance of benefits inevitably requires a global approach to strategy. The Company can not keep for a long time a competitive edge on the international level without using and expansion of local benefits with global access strategy because global access strategy includes many important elements.

Keywords: global economy, competitiveness, innovation, knowledge.

1 UVOD

Republika Srbija se nalazi na razvojnoj raskrsnici koja podrazumeva da je neophodno promeniti koncepciju razvoja i sistem u kome se ona realizuje. Srbija u narednoj razvojnoj fazi treba da izgradi otvorenu konkurentnu privredu oslonjenu na znanje, što podrazumeva jačanje institucija kao ključnih činilaca konkurentnosti i razvoja koje omogućavaju porast količina resursa i nivoa tehnologije i na toj osnovi porast obima i kvaliteta proizvoda i usluga. Nefunkcionalan i nedograđen pravni i institucionalni poredak u Srbiji predstavlja krupno razvojno ograničenje. U sistemu nedostaju mnogi zakoni, institucije tržišta kapitala, a do skoro i međunarodni standardi računovodstvenog izveštavanja, brz i efikasan stečajni postupak i dr. Za porast konkurentnosti privrede Srbije od posebnog značaja su sistemski mehanizmi za stimulisanje i mobilizaciju štednje i kredibilitet finansijskih institucija, koji treba da doprinesu porastu konkurentnosti preduzeća i privrede u celini. Konkurentnost izvoza zavisi i od institucija za kreditiranje i osiguranje izvoznih poslova. Centralni problem Srbije na putu ka Evropskoj uniji jeste nekonkurentnost privrede i finansijskog sektora i nekompetentnost javnog sektora. Pravovremena i kvalitetna priprema Srbije za ulazak u Evropsku uniju zahteva izgradnju konkurentne tržišne privrede. Osnovni akteri konkurentskog približavanja Srbije Evropskoj uniji su (Nešić, 2008, p. 7):

- inovativno i preduzetnički orijentisana preduzeća posvećena unapređenju performansi proizvoda i usluga (cena, kvalitet,

dizajn, isporuka, servis) koje nude domaćem i stranom tržištu, kao i zdrave i profitabilne bankarske i druge finansijske organizacije;

- inventivan inovacioni sistem koji povezuje obrazovne, istraživačke, tehnološke i proizvodne procese i generiše konkurentan tehnološki razvoj i
- kompetentan javni sektor kao nosilac razvojnih politika koje utiču na tehnološki razvoj i konkurentnosti, pre svega naučno-tehnološke, industrijske i antimonopolske politike, i
- jačanje kompetentnih institucija i javne administracije.

Rast i razvoj su osnovni delovi razvojne strategije i veoma značajni za rad MSP. U savremenim uslovima privređivanja samopotvrđivanje MSP kao proizvođača, sve više je uslovljeno usklađenošću njihove veličine i unutrašnje konfiguracije sa zahtevima koje nameće razvoj društvenih, tehničko tehnoloških i tržišnih faktora. Sam proces prilagođavanja novim uslovima podrazumeva promene u veličini, akumulativnoj sposobnosti i organizacionoj strukturi preduzeća i dr. Od MSP u savremenim uslovima privređivanja se očekuje da kroz izbor vrste i obima delatnosti, jačanje tehničko tehnološke osnove i usavršavanje organizacione strukture preduzeća, osigura što efikasnije i efektivnije iskorišćavanje kapaciteta i podmirivanje izraženih potreba na tržištu. MSP su prinuđena da rastu i da se razvijaju, ako žele da opstanu na tržištu gde postoji žestoka konkurencija. U literaturi se pojam rasta i razvoja različito definiše. Ta ukupnost kvalitativnih promena predstavlja razvoj preduzeća. To znači da pod rastom preduzeća

podrazumevamo promene u njegovoj veličini, a pod razvojem ukupnost promena u njegovoj unutrašnjoj konfiguraciji i područjima delatnosti. Pod pojmom rasta podrazumeva se ne samo njegovo primarno značenje koje se odnosi na porast veličine, već i rezultat procesa razvoja koji je srodan prirodnim biološkim procesima u kojima interakcije niza internih promena vode povećanju veličine izmenom karakteristika objekta koji se nalazi u fazi rasta. Rast kao proces dovodi do povećanja veličine, koja se izražava brojem zaposlenih, snagom instaliranih kapaciteta, porastom ukupnog prihoda, dobiti i slično. Na rast preduzeća utiče veći broj različitih faktora.

U egzogene spadaju: promene u tražnji, cena i ponuda radne snage, finansijski podsticaji,

U endogene faktore, koji deluju unutar preduzeća, ubrajamo: menadžment (naročito planiranje), investicionu politiku i profitabilnost.

Generalno posmatrano, preduzeće je u tržišnoj privredi uvek u stanju kretanja, a promene kroz koje mora proći u svom razvojnem procesu dolaze ili od strane samih menadžera i preduzetnika kroz proces planiranja i/ili od eksternih pritisaka na menadžerski tim. Posebno je važna uloga inovacija koje su kreirane u odeljenju za istraživanje i razvoj. Bitno je naglasiti da razvoj podrazumeva kvalitativne promene u preduzeću koje donose poboljšanje budućeg funkcionisanja i izmenu strukture buduće proizvodnje i poslovanja. Upravljanje rastom i razvojem preduzeća znači donositi odluke ciljevima, izvorima, pravcima, metodama i tempu okrupnjavanja njegove veličine, a u svetlu izazova i pretnji koje se formiraju pod uticajem eksternih i internih faktora rasta i razvoja preduzeća.

2 INDEKS POLITIKE MSP ZA 2012. GODINU

Zemlje Zapadnog Balkana na putu ka EU i Turska znatno su popravile poslovnu klimu u poslednje tri godine ali njihove vlade treba da uvedu nove politike usmerene na podršku malim i srednjim preduzećima ako žele da podstaknu rast i zapošljavanje. Lideri po reformama na sektoru malih i srednjih preduzeća i konvergenciji sa pravnim tekovinama EU su Srbija, Hrvatska i Turska, Albanija, Makedonija i Crna Gora su uvele neke reforme ali još toga treba da urade dok

Bosna i Hercegovina tek treba da razvije politiku podrške malim preduzećima.

U novom zajedničkom izveštaju Organizacije za ekonomsku saradnju u razvoj (OECD), Evropske komisije, Evropske fondacije za obuku i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) za 2012. godinu ocenjuje se da su sve zemlje Zapadnog Balkana i Turska napredovale u pojednostavljenju administrativnih i procedura kod otpočinjanja biznisa, jačanju institucija koje podržavaju mala i srednja preduzeća, unapređenju saradnje među agencijama i podsticanju sticanja veština, kao i izvoza.

Napredak reformi politika za mala i srednja preduzeća na Zapadnom Balkanu prati se od 2009. godine a u ovogodišnji izveštaj je prvi put uključena Turska. Izveštaj je predstavljen 23. oktobra u Zagrebu na samitu preduzetnika u organizaciji hrvatske vlade, Evropske komisije i Centra za obuku preduzetnika Jugoistočne Evrope. Izveštajem se podržavaju kreatori politika da uspostave merljive ciljeve daljeg unapređenja okruženja u kojem deluju mala i srednja preduzeća. Indeks politike za mala i srednja preduzeća računa se na osnovu 108 indikatora kojima se mere snaga i slabosti politika na sektoru i njihovo sprovođenje, porede iskustva i performanse, postavljaju prioritete i meri konvergencija sa principima Akta o malom biznisu za Evropu (Beta, 2012).

Performanse Srbije, kako je ocenjeno u izveštaju objavljenom na sajtu EBRD, bolje su od regionalnog proseka i zemlja je ostvarila veliki napredak na većini polja. Posebno se ističe da je strategija inovacija Srbije među najnaprednijim u regionu. Srbija je znatno restrukturisala politiku malih i srednjih preduzeća dodajući joj regionalne razvojne elemente transformisanjem nacionalne agencije za mala preduzeća u regionalnu razvojnu agenciju i ujedinjujući Razvojni i Garantni fond kako bi se obezbedile garancije za kredite i sredstva za započinjanje biznisa. Ističe se i da je Privredna komora Srbije uključena u razvoj strategije učenja o preduzetništvu, kao i da brojne organizacije prate potrebe malog biznisa za radnom snagom. U izveštaju se navodi i da mala i srednja preduzeća u Srbiji čine 98,8% registrovanih subjekata, njihov udeo u ukupnom broju zaposlenih je 65,9% a učešće tog sektora u BDV je 56,3% (Anon, 2012)

Srbiji se u izveštaju savetuje da unapredi okruženje za poslovanje kreiranjem i sprovođenjem podsticaja za dinamičniji rad preduzeća. Takođe se ukazuje da poslovni inkubatori treba da budu više fokusirani na podršku inovacija. Pored toga, Srbija treba da unapredi procedure kod bankrotstva, posebno jačanjem efikasnosti sudova koji su, kako je ocenjeno, i dalje spori i neefikasni.

Srbiji se preporučuje i da unapredi tzv. zelenu ekonomiju kako bi pružila nove prilike sektoru malih i srednjih preduzeća. U narednoj strategiji za mala i srednja i preduzeća prioritet Srbije treba da budu ekološka efikasnost i ekološke inovacije uz jasne mere i ciljeve na sektoru (Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period 2011–2017, 2011).

3 SRBIJA I GLOBALNI INDEKS KONKURENTNOSTI

Svetski ekonomski forum definiše konkurentnost kao skup institucija, propisa i drugih činilaca koji određuju nivo produktivnosti zemalja. Pokazatelj nivoa konkurentnosti naziva se Indeks globalne konkurentnosti (The Global Competitiveness Index - GCI) i bavi se merenjem proseka više mikroekonomskih i makroekonomskih komponenata, koji se pojedinačno vrednuju na skali od 1 do 7. Svi mereni pokazatelji su grupisani u dvanaest stubova i odražavaju različite aspekte složene ekonomske stvarnosti. Indeks je kompozitan rezultat uključujući 12 „stubova“ indeksa konkurentnosti:

- Stub 1 – Institucije;
- Stub 2 – Infrastruktura;
- Stub 3 – Makroekonomski ambijent;
- Stub 4 – Zdravstvo i Obrazovanje;
- Stub 5 – Visoko obrazovanje i profesionalni trening;
- Stub 6 – Efikasnost tržišta robe;
- Stub 7 - Efikasnost Labour Tržišta;
- Stub 8 – Razvoj finansijskog tržišta;
- Stub 9 – Tehnološka spremnost;
- Stub 10 – Veličina tržišta;
- Stub 11 – Poslovna Sofisticiranost;
- Stub 12 – Inovacije(Nešić, 2008).

Prvi stub - institucije. Institucionalni ambijent je određen zakonskim i administrativnim okvirom unutar koga pojedinci, preduzeća i vlade, u međusobnoj interakciji generišu prihode i obezbeđuju ekonomski prosperitet. Važnost

kvalitetnog institucionalnog ambijenta je potvrđena u uslovima aktuelne krize, tokom koje je uloga državnih institucija bila važna u rešavanju ekonomskih problema. Uređenje institucionalnog ambijenta je izuzetno složen posao. Pre svega on podrazumeva obezbeđenje zaštite svih oblika svojine, jer je to osnovni preduslov za privlačenje stranih investicija. Takođe, veoma je važna institucionalna podrška razvoju tržišnih sloboda, pronalazku optimalnog nivoa regulacije, sprečavanju korupcije, oslobađanju pravosuđa od političke zavisnosti, zaštiti životne sredine, itd. Iako navedene aktivnosti stvaraju značajne ekonomske troškove i time usporavaju privredni rast, neophodno je težiti kreiranju institucionalnog ambijenta koji omogućava fer i pošteno poslovanje.

Drugi stub - infrastruktura. Razvijena infrastruktura je značajna za efikasnost funkcionisanja privrede zato što određuje sektorski profil koji je moguće razvijati. Dobro razvijena infrastruktura smanjuje efekat udaljenosti između regiona i troškove integracije nacionalnog tržišta sa drugim regionima i zemljama. Razvijena transportna i komunikaciona infrastruktura je preduslov za ostvarivanje veza sa manje razvijenim regionima. Efektivni načini transporta koji podrazumevaju kvalitet puteva, železnica, luka i vazdušnog saobraćaja, omogućavaju prevoz i blagovremeni plasman proizvoda i usluga, kao i efikasan transport radnika do svojih radnih mesta. Savremene ekonomije zahtevaju razvijenu energetska infrastrukturu, koja će onemogućiti nestašice i prekide u distribuciji. Takođe, izuzetno je važan razvoj telekomunikacione infrastrukture, iz razloga što kvalitetna telekomunikaciona mreža doprinosi brzom i slobodnom protoku informacija koji omogućava donošenje kvalitetnijih odluka i povećava ukupnu ekonomsku efikasnost.

Treći stub - makroekonomsko okruženje. Za razvoj konkurentnosti, izuzetno je važna stabilnost makroekonomskog okruženja. Drugim rečima, potrebno je obezbediti što viši ekonomski rast, smanjiti nezaposlenost, obezbediti stabilnost cena (nisku inflaciju) i izbegavati deficite platnog bilansa. Svi ovi ciljevi makroekonomske politike se nalaze u međusobnim odnosima koji zavise od agregatne potražnje i promena u privrednom ciklusu. Na primer, u ekspanzivnoj fazi poslovnog

ciklusa dolazi do rapidnog smanjenja nezaposlenosti, kao i do rasta agregatne tražnje, što podgreva inflaciju i podstiče uvoz (usled smanjenja jaza između stvarnog i potencijalnog autputa). Inflacija snižava konkurentnost domaćih proizvoda što smanjuje izvoz, dok se istovremeno zbog rasta tražnje povećava uvoz, što na kraju vodi ka deficitu platnog bilansa. Postoje i mnogi drugi mehanizmi koji potvrđuju zavisnost makroekonomskih varijabli, čija je kvantifikacija, važnost i ispravnost predmet žustrih ekonomskih rasprava. Opšti zaključak je da makroekonomska stabilnost pomaže podizanju konkurentnosti, te da svaka vlada treba da radi na njenom održavanju, trudeći se istovremeno da svoje troškove svede na minimum.

Četvrti stub - zdravlje i osnovno obrazovanje. Loša zdravstvena slika radne snage povećava troškove poslovanja, zbog čestog odsustva bolesnih radnika i niskog nivoa efikasnosti njihovog rada. Zato su investicije u podizanje nivoa zdravstvene zaštite važne, kako u ekonomskom, tako i u moralnom pogledu. Sa druge strane, obrazovanje je važno zbog podizanja kvaliteta života ljudi i osiguranja društvenog i ekonomskog napretka. Nedovoljno obrazovana radna snaga može da obavlja samo osnovne- manualne poslove i često postoje ozbiljne poteškoće u prilagođavanju naprednim proizvodnim procesima i tehnologijama. Nivoi zdravlja i obrazovanja su mnogo viši u ekonomski razvijenim zemljama, zbog većih mogućnosti investiranja u obrazovanje i zdravstvo.

Peti stub - visoko obrazovanje i obuka. Sve države koje teže povećanju prosperiteta, moraju povećavati kvalitet obrazovanja. Globalna ekonomija podrazumeva da su zaposleni obrazovani i sposobni da se prilagođavaju okruženju koje se brzo menja. Važnost stalne stručne obuke, koja se u mnogim privredama zanemaruje, značajna je ako obezbeđuje stalnu nadogradnju veština i znanja zaposlenih, u skladu sa potrebama proizvodnih sistema.

Šesti stub - efikasnost tržišta roba. Pod efikasnošću tržišta roba se podrazumeva mogućnost i sposobnost produkcije širokog asortimana proizvoda i usluga u datim odnosima ponude i tražnje. Efikasnost ovog segmenta tržišta zavisi od uslova tražnje, koji su determinisani orijentacijom ka potrošačima i njihovom

sofisticiranosti koja korespondira sa kupovnom moći. Globalizovana tržišta odlikuju se viškom ponude u odnosu na potražnju, što favorizuje poziciju potrošača. Zato proizvođači moraju biti fokusirani na njih, u smislu povećanja stepena kastomerizacije ponude. Sa druge strane, velike poreske stope ili restriktivna i diskriminatorna pravila vezana za vlasništvo stranaca ili strane direktne investicije u velikoj meri mogu uticati na smanjenje efikasnosti tržišta roba, pa samim tim i konkurentnosti.

Sedmi stub - efikasnost tržišta rada. Efikasnost i fleksibilnost tržišta rada su veoma važni za razvoj konkurentnosti svake privrede. U naprednim ekonomijama, zaposleni su raspoređeni na odgovarajući način, u skladu sa svojim znanjem, veštinama i sposobnostima, čime daju pun doprinos na svojim radnim mestima. Takođe, efikasno tržište rada mora pružati mogućnost preraspodele radnika iz jedne privredne aktivnosti u drugu, bez izazivanja većih društvenih poremećaja. Efikasna tržišta rada moraju obezbediti talentima da dođu do izražaja, kao i jednakost između muškaraca i žena.

Osmi stub - sofisticiranost finansijskog tržišta. Sofisticirano finansijsko tržište obezbeđuje efikasno usmeravanje finansijskih resursa ka najboljim preduzetnicima i investicionim projektima. Pomenuti resursi obuhvataju štednju građana, kao i domaće i strane investicije. Pored stabilnog bankarskog sektora, efikasno finansijsko tržište podrazumeva razvijene i alternativne načine finansiranja. To znači da na tržištu mora postojati duboko sekundarno tržište za širok spektar finansijskih instrumenata i derivata.

Deveti stub - tehnološka opremljenost. U globalizovanom svetu, tehnologije postaju jedan od ključnih elemenata za stvaranje i održavanje konkurentne prednosti. Države moraju biti spremne za usvajanje novih tehnologija i za obezbeđivanje neophodnih uslova za njihovo efikasno korišćenje. Poseban akcenat treba staviti na sposobnost korišćenja informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) i na njihovu implementaciju u sve dnevne aktivnosti proizvodnih procesa. IKT se može nazvati „tehnologijom opšte namene“ zbog čega je izgradnja infrastrukture tog tipa neizbežna za održavanje i podizanje ekonomske konkurentnosti. Takođe, veoma je važno

obezbediti pristup izvorima savremenih tehnologija. Kada su u pitanju slabije razvijene države, to se prvenstveno postiže putem stranih direktnih investicija. Sa druge strane, razvijene države koje postavljaju tehnološke standarde, moraju se osloniti na inovacije i ulaganje u sopstveno istraživanje i razvoj.

Deseti stub - veličina tržišta. Veličina tržišta je izuzetno važna za podizanje konkurentnosti. Zemlje sa velikim tržištima mogu da koriste efekte ekonomije obima, odnosno da svojih preduzećima obezbede povećanje proizvodnih mogućnosti uz snižavanje troškova po jedinici proizvoda. U eri globalizacije, internacionalna tržišta sve više zamenjuju nacionalna tržišta, što je posebno karakteristično za male zemlje. Postoje brojni empirijski dokazi o tome da je otvorenost trgovine u pozitivnoj korelaciji sa ekonomskim rastom, naročito kada su u pitanju zemlje sa malim nacionalnim tržištima.

Jedanaesti stub - sofisticiranost poslovanja. Produktivnost neke zemlje zavisi od produktivnosti kompanija koja u njoj posluju. Sofisticiranost poslovanja zemlje podrazumeva kvalitet ukupnih poslovnih veza, kao i „osmišljenost“ preduzeća koja se iskazuje preko strategija i operativne prakse. Zbog toga je neophodno da svako preduzeće kontinuirano unapređuje operativnu efikasnost, po uzoru na najbolju globalnu praksu. Što se tiče strategijskog pristupa, poželjno je implementirati strategiju diferencijacije, što podrazumeva razvoj inovativnosti. Pribegavanje alternativnim strategijama koje se fokusiraju na vođstvo u troškovima, vodi tržišne aktere u takozvani „cenovni rat“, koji često rezultira smanjenjem kvaliteta proizvoda, pa samim tim i konkurentnosti. Takođe, umrežavanje preduzeća (inkubatori, klasteri, strategijske alijanse) predstavlja nezaobilaznu kariku u razvoju konkurentnosti, zbog sinergijskih efekata koje je moguće ostvariti u mnogim segmentima poslovanja. Indeks politike za mala i srednja preduzeća računa se na osnovu 108 indikatora kojima se mere snaga i slabosti politika na sektoru i njihovo sprovođenje, porede iskustva i performanse, postavljaju prioritete i meri konvergencija sa principima Akta o malom biznisu za Evropu.

Performanse Srbije, kako je ocenjeno u izveštaju objavljenom na sajtu EBRD, bolje su od

regionalnog proseka i zemlja je ostvarila veliki napredak na većini polja. Posebno se ističe da je strategija inovacija Srbije među najnaprednijim u regionu. Srbija je znatno restrukturisala politiku malih i srednjih preduzeća dodajući joj regionalne razvojne elemente transformisanjem nacionalne agencije za mala preduzeća u regionalnu razvojnu agenciju i ujedinjujući Razvojni i Garantni fond kako bi se obezbedile garancije za kredite i sredstva za započinjanje biznisa. Ističe se i da je Privredna komora Srbije uključena u razvoj strategije učenja o preduzetništvu, kao i da brojne organizacije prate potrebe malog biznisa za radnom snagom. Analiza gradivnih komponenti GCI je pokazala da Srbija stoji veoma loše po pitanju konkurentne prednosti. Činjenica da je konkurentna pozicija Srbije lošija od one koju bismo očekivali shodno njenom GDPpc, govori o tome da postoji prostor za unapređenje konkurentnosti, što je pozitivno (FREN, 2014). Srbiji se u izveštaju savetuje da unapredi okruženje za poslovanje kreiranjem i sprovođenjem podsticaja za dinamičniji rad preduzeća. Takođe se ukazuje da poslovni inkubatori treba da budu više fokusirani na podršku inovacija. Pored toga, Srbija treba da unapredi procedure kod bankrotstva, posebno jačanjem efikasnosti sudova koji su, kako je ocenjeno, i dalje spori i neefikasni.

Srbiji se preporučuje i da unapredi tzv. zelenu ekonomiju kako bi pružila nove prilike sektoru malih i srednjih preduzeća. U narednoj strategiji za mala i srednja i preduzeća prioritet Srbije treba da budu ekološka efikasnost i ekološke inovacije uz jasne mere i ciljeve na sektoru.

Dvanaesti stub - inovacije. Zemlje u razvoju imaju privilegiju da svoju produktivnost mogu da unapređuju usvajanjem postojećih tehnologija, što za razvijene zemlje ne važi. Preduzeća u razvijenim zemljama moraju sama da osmišljavaju i razvijaju nove proizvode i procese, kako bi održavale konkurentsku prednost. To zahteva okruženje koje podržava razvoj inovativnosti, odnosno ulaganja u istraživanje i razvoj, ostvarivanje saradnje između univerziteta i privrede, zaštitu intelektualne svojine itd. Preduzeća moraju napuštati koncept tradicionalnih hijerarhijskih organizacionih struktura i unapređivati pliće strukture koje obezbeđuju veći stepen decentralizacije moći, neformalniju komunikaciju koja obezbeđuje brži

protok informacija i fleksibilnost, kao i sve ostalo što podstiče kreativnost zaposlenih i dovodi do željene inovativnosti.

Dvanaest stubova konkurentnosti je grupisano u tri posebne celine, koje predstavljaju ključ za različite načine vođenja ekonomije, i to: osnovnim faktorima vođene ekonomije, efikasnošću vođene ekonomije i inovacijom vođene ekonomije.

Slika 1 12 stubova konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma

Izvor: (Drzeniek-Hanouz & Dusek, 2013, pp. 8-10)

Tabela 1. Ponderi za formulisanje indeksa globalne konkurentnosti

	Faktorski vođena privreda	Efikasnošću vođena privreda	Inovacijama vođena privreda
<i>Osnovni faktori</i>	60%	40%	20%
<i>Faktori ključni za efikasnost</i>	35%	50%	50%
<i>Faktori za inovacije</i>	5%	10%	30%

Izvor: (Drzeniek-Hanouz & Dusek, 2013)

Pored navedenog, polazi se od pretpostavke da značaj pojedinih faktora konkurentnosti zavisi od stepena privrednog razvoja u kojem se pojedina zemlja nalazi. Tako su za zemlju koja se nalazi u inicijalnoj fazi razvoja (osnovnim faktorima vođena privreda) od presudnog značaja tzv. osnovni faktori konkurentnosti (institucije, infrastruktura, makroekonomska stabilnost i zdravlje i primarno obrazovanje). Za zreliju fazu razvoja, faktori ključni za efikasnost (više obrazovanje i obuka, efikasnost tržišta dobara, efikasnost tržišta rada, sofisticiranost finansijskog tržišta, poznavanje i korišćenje tehnologija i veličina tržišta) postaju najvažniji. Drugim rečima, nakon postizanja osnovnih činioca konkurentnosti, za dalji napredak od značaja je razvoj sledećih po značaju.

Tabela 2. Faze ekonomskog razvoja prema GDP

Faze razvoja	GDPpc (u USD)
<i>Faza I – Faktorski vođena ekonomija</i>	< 2000
<i>Prelazak iz faze I u fazu II</i>	2000- 3000
<i>Faza II – Efikasnošću vođena ekonomija</i>	3000- 9000
<i>Prelazak iz faze II u fazu III</i>	9000- 17000
<i>Faza III – Inovacijama vođena ekonomija</i>	> 17000

Izvor: (Klaus & Xavier, 2011, p. 10)

Treću, najzreliju fazu konkurentnosti karakterišu faktori koji se tiču razvoja inovacija te stvaranje inovacijama vođene privrede. S obzirom na fazu na fazu u kojoj se privreda određene zemlje nalazi faktori podeljeni u tri grupe dobijaju različite pondere prilikom računanja globalnog indeksa konkurentnosti ekonomije i inovacijom vođene ekonomije.

Prilikom formulisanja globalnog indeksa konkurentnosti koristi se ukupno 111 faktora konkurentnosti (Jakopin, 2013). Naime, Svetski ekonomski forum obuhvata većinu faktora koji su ključni za privredni rast i razvoj – institucije, makroekonomske faktore, infrastrukturu, obrazovanje, tehnologiju i ostalo. Ono što je važno naglasiti, to je da se podaci koji se koriste u istraživanju dobijaju na dva načina – direktnim merenjem (kvantifikovani podaci), koji se dobijaju od relevantnih statistika i međunarodnih institucija i anketama, gde se podaci dobijaju anketiranjem predstavnika ekonomske zajednice tj. njihovim ocenama subjektivnih pojava. Sa druge strane, ono što se analizi konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma može donekle zameriti, to je što se pojedini faktori koji mogu uticati na konkurentnost pojedinih zemalja ne nalaze u analizi. U prvom redu ovde se ukazuje na socio-psihološke (ekonomske) faktore konkurentnosti, ali i neke druge – učestvovanje u integracijama, blizina ekonomskih centara, ostali makroekonomski faktori (jedinичni troškovi rada, devizni kurs) i ostalo. Takođe, druga bitna zamerka analizi Svetskog ekonomskog foruma tiče se činjenice da se u većoj meri oslanja na podatke dobijene u različitim anketama što u određenoj meri subjektivizira dobijene ocene i može uticati na rezultat istraživanja.

Prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma za 2013. godinu Srbija je rangirana na 101. poziciji na listi koja obuhvata 148 zemalja (četiri zemlje više u odnosu na prethodnu godinu) sa zabeleženom vrednošću Indeksa globalne konkurentnosti (IGK) od 3,77. Pri tome, valja imati u vidu da se teorijska vrednost IGK kreće se u intervalu od 1 do 7. U odnosu na prethodnu godinu vrednost IGK za Srbiju je opala za 0,1, što je dovelo do pomeranja na niži rang Srbije za 6 pozicija (sa 95. na 101. mesto na listi, pri čemu da je vrednost indeksa ostala nepromenjena kao u prošloj godini, Srbija bi popravila svoju poziciju zauzimajući 93. mesto

na listi). Za razliku od prethodne godine, gde smo mogli da konstatujemo zanemarljiv pad vrednosti IGK od 0,01, ove godine pad bi se mogao okarakterisati kao značajan, budući da je ostvarena vrednost IGK na nivou istorijskog minimuma u sedmogodišnjem periodu od 2007. do 2013. godine. Takođe, ako se ovaj rezultat posmatra relativno u međunarodnom kontekstu, zabeležena 101. pozicija nedvosmisleno predstavlja istorijski minimum kada je rang Srbije u pitanju (Ristić & Tanasković, 2013.).

Najveću vrednost IGK (5,67) i 1. mesto na listi SEF-a u 2013. godini zabeležila je Švajcarska, dok je najnižu vrednost (2,85) zabeležio Čad koji je na poslednjem, 148. mestu. Redosled vodeće trojke na listi je Švajcarska, Singapur i Finska, i nije se menjao u odnosu na prošlu godinu. Posmatrano prema pojedinačnim indikatorima u odnosu na 2011. i 2012. godinu Srbija je nazadovala u makroekonomskom okruženju, zdravlju i osnovnom obrazovanju, inovacijama i sofisticiranosti finansijskog tržišta, ali je taj pad prevashodno nadoknađen napretkom u segmentu tehnološke opremljenosti, efikasnosti tržišta rada i infrastrukturi.

U FREN-ovoj analizi konkurentnosti Srbije navodi se da je makroekonomsko okruženje pogoršano jer je došlo do produbljivanja inflacije, budžetskog deficita i ukupne zaduženosti države. Istorijski posmatrano najveću vrednost IGK od 3,90 Srbija je ostvarila uoči prvog talasa krize 2008. godine, da bi već naredne, 2009. godine vrednost IGK primetno opala na 3,77. Nakon tog perioda usledio je postepeni oporavak, da bi se u 2013. vrednost IGK ponovo spustila na nivo iz 2009.

Crvena linija na Slici 2 prikazuje kretanje vrednosti IGK za Srbiju u periodu 2007-2013. Prema ukupnoj konkurentnosti, merenom Indeksom globalne konkurentnosti u 2013. godini Srbija se nalazi na začelju navedene grupe zemalja. Pored Srbije, u ovoj godini, značajne padove na listi zabeležile su Albanija, Slovačka i Slovenija, dok su značajan napredak na listi ostvarile Hrvatska, Grčka, Makedonija i Crna Gora. Na osnovu Slike 2 da se primetiti da je u poslednje tri godine izražen trend konvergencije vrednosti IGK za izabranu grupu zemalja. Uglavnom zemlje sa relativno visokim vrednostima IGK u odnosu na Srbiju beleže pad vrednosti, dok zemlje sa niskim vrednostima beleže rast.

Slika 2. Kretanje Indeksa globalne konkurentnosti (2007-2013)

Izvor: (Ristić & Tanasković, 2013)

Kod zemalja sa visokim vrednostima IGK redukcija vrednosti nastupila je kao rezultat neodrživosti osvojenih pozicija, usled naleta krize, te pogoršanja vitalnih parametara koji se odlikavaju kroz kvantitativne podatke, ali i kroz pogoršanu percepciju konkurentnosti zemlje ispitanih top menadžera, što zajednički formira kompozitnu vrednost IGK. Sa druge strane, zemlje koje su i pored udara krize u poslednje tri godine ostvarile značajan napredak i pored pogoršanja kvantitativnih pokazatelja konkurentnosti svoj napredak duguju pre svega optimističnim rezultatima dobijenim anketom. Razloge takvog optimizma ovde nećemo analizirati. Može se konstatovati da takva kretanja nisu pravilo kada je Srbija u pitanju, pa pomeranja, bilo pozitivna ili negativna uglavnom prikazuju realne pomake, koji dovode do relativno održivih vrednosti IGK, ako se izuzmu snažni eksterni šokovi kao što su ekonomske krize svetskih razmera, ratovi i sl.

4 ZAKLJUČAK

Kriza u Srbiji se oseća na svim poljima. Srbija zostaje u svom razvoju u odnosu na EU i druge zemlje iz okruženju, što pokazuju mnoge varijable. Razvoj i primena GCI indeksa za merenje konkurentnosti pokazuje da je Srbija ispod proseka za EU, i u odnosu na bivše Republike Jugoslavije. Srbija nema adekvatnu infrastrukturu

za podsticanje kreativnosti i inovativnosti preduzeća i preduzetništva. Potrebno je snaženje preduzetničke kulture i kulture preuzimanja „normalnih, zdravih“ rizika. Obrazovanje i obuke su neophodni radi osposobljavanja pojedinca da uči i razvija širok spektar veština potrebnih za inovacije u svim oblicima. Impuls razvoju daje i snaženje koncepta otvorenog tržišta, konkurentnog i dinamičkog poslovnog sektora, kreativnih aktivnosti, kao i finansijskog sektora sposobnog da preusmeri privatna sredstva u inovacije.

Za Srbiju nema lakog niti brzog načina da ukloni brojne, i krupne determinante nekonkurentnosti. Pošto za stvaranje konkurentskih prednosti treba mnogo vremena, ulaganja i znanja, a ovde vlada teška oskudica sva tri elementa, Srbiji ostaje da se više orijentiše na komparativne nego na konkurentne prednosti. Za našu slabo opremljenu državu u svemu tome ostaje dosta posla. Analiza gradivnih komponenti IGK je pokazala da Srbija stoji veoma loše po pitanju konkurentne prednosti. Činjenica da je GDP bolje rangiran od IGK govori o tome da postoji prostor za unapređenje konkurentnosti, što je pozitivno. Međutim da bi se to desilo, neophodno je promeniti strategiju budućeg rasta i okrenuti se privlačenju stranih direktnih investicija koje bi transferom savremenijih tehnologija učinile

domaće proizvode atraktivnijim za šira tržišta. Rast baziran na ekspanziji domaće tražnje, uz zanemarivanje štednje i investicija, doveo je do toga da danas imamo institucije i infrastrukturu na nivou ekonomija vođenih osnovnim faktorima, što je alarmantno zbog činjenice da se Srbija nalazi u

rangu ekonomija vođenih efikasnošću. Takođe, obim proizvodnje koji ne prati ostvareni rast ukazuje na neophodnost reorganizacije i promene samog pristupa poslovanju od strane domaćih preduzeća.

CITIRANI RADOVI

- Anon. (2011). *Akcion plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period 2011–2017*. Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije, 62.
- Anon. (2012, 10). *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2011. godinu*. Retrieved from rra-jug.rs: <http://rra-jug.rs/v2/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/Izvestaj%20o%20MSP%20za%202011.%20godinu.pdf>
- Beta. (2012, 10 24). Srbija medju liderima po reformi sektora malih preduzeća. *BIZLife*. Retrieved from <http://www.bizlife.rs/vesti/49581-srbija-medju-liderima-po-reformi-sektora-malih-preduzeca>
- Drzeniek-Hanouz, M., & Dusek, M. (2013, 05). *The Arab World Competitiveness Report 2013*. Retrieved from World Economic Forum and the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD): http://www3.weforum.org/docs/WEF_AWCR_Report_2013.pdf preuzeto 20.03.2014
- FREN. (2014). *Globalna ekonomska kriza i konkurentska pozicija Srbije*. Retrieved from Fondacija za razvoj ekonomske nauke - FREN: <http://www.fren.org.rs/sites/default/files/projects/attachments/Izve%C5%A1taj%202014%20Globalna%20ekonomska%20kriza%20i%20konkurentska%20pozicija%20Srbije.pdf>
- Jakopin, E. (2013). Institucionalne performanse konkurentnosti privrede Republike Srbije. *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije* (pp. 3-23). Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu – Ekonomski Fakultet.
- Klaus, S., & Xavier, S. (2011). *Global Competitiveness report 2010- 2011*. World Economic Forum 2011.
- Nešić, S. (2008). *Konkurentnost privrede Srbije*. Beograd: Srpski ekonomski forum.
- Ristić, B., & Tanasković, S. (2013, 09 04). *Konkurentska pozicija Srbija u 2013. godini prema Izveštaju Svetskog ekonomskog foruma*. Retrieved from Inkluzija - Socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva: <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2013/09/KONKURENTNOST-SRBIJE-ZA-2013.-GODINU.pdf>

Datum prve prijave: 26.03.2014.
Datum prijema korigovanog članka: 06.06.2014.
Datum prihvatanja članka: 23.06.2014.

Kako citirati ovaj rad?

Style – APA Sixth Edition:

Cvetković, K., Arsić, L., & Milićević, Z. (2014, 07 15). Unapređenje globalne konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji. (Z. Čekerevac, Ed.) *FBIM Transactions*, 2(2), 57-67. doi:10.12709/fbim.02.02.02.06

Style – **Chicago Fifteenth Edition:**

Cvetković, Kristina, Ljiljana Arsić, and Zoran Milićević. 2014. "Unapređenje globalne konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji." Edited by Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 2 (2): 57-67. doi:10.12709/fbim.02.02.02.06.

Style – **GOST Name Sort:**

Cvetković Kristina, Arsić Ljiljana and Milićević Zoran Unapređenje globalne konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji [Journal] // FBIM Transactions / ed. Čekerevac Zoran. - [s.l.] : MESTE, 07 15, 2014. - 2 : Vol. 2. - pp. 57-67.

Style – **Harvard Anglia:**

Cvetković, K., Arsić, L. & Milićević, Z., 2014. Unapređenje globalne konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji. *FBIM Transactions*, 15 07, 2(2), pp. 57-67.

Style – **ISO 690 Numerical Reference:**

Unapređenje globalne konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Srbiji. **Cvetković, Kristina, Arsić, Ljiljana and Milićević, Zoran.** [ed.] Zoran Čekerevac. 2, s.l. : MESTE, 07 15, 2014, FBIM Transactions, Vol. 2, pp. 57-67.